

Avrupa Kamusal Alanında Sivil Bir Hareket Olarak Alevi Toplumu: Almanya Örneği

Alevi Society as a Civil Movement in the European Public Space: The Case of Germany

Selman ÇEVİK*

 0000-0002-3046-563X

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 05. 09. 2023
Düzeltilme Talebi: 10. 11. 2023
Son Düzeltilme: 19. 11. 2023
Kabul: 04. 12. 2023
Online Yayın: 15. 12. 2023

Anahtar Kelimeler:

Kamusal Alan
Sivil Toplum
Göç
Diaspora
Alevilik

ÖZ

Türkiye'den 1960'lı yılların sonundan itibaren başlayan ve diğer Avrupa ve Ortadoğu ülkelerine devam eden iş gücü göçü 60 yıllık bir birikimi içermektedir. Göç sürecinin hali hazırda yer alan ve değişen dinamikleri kendisini yeniden üretebilen anlamlarıyla karşımızda durmaktadır. Türkiye'den başlayan süreç her ne kadar ekonomik temelli olsa da sonraki süreçte dinî, siyasi, sosyal ve kültürel dinamikleri de etkilemiştir. Mevcut dinamiklerin en önemlileri arasında Türkiye'nin toplumsal yapısında yer alan bazı grupları ve odak tartışmaları da içerisinde dâhil etmiştir. Alevilik veya Alevî toplumu da bu tartışmalardan etkilenmiş ve tartışmaları etkileyecek hamlelerde bulunmuştur. Birçok değiştirici ve dönüştürücü etkiyi özellikle dinî ve siyasi zeminde tarihi arka planıyla birlikte içeren süreçler de hali hazırdaki durumu şekillendiren sonuçları bünyesinde barındırmaktadır. Avrupa kamusal alanında Müslüman imgesinin son 20 yılda değişen boyutları hem Türk diasporasının hem de diğer Müslüman toplulukların yaşamında önemli etkileri bulunan bir başlangıcı oluşturmaktadır. Avrupa kamusal alanında Almanya üzerine odaklanan çalışma Almanya'da Alevî toplumunun kamusal alandaki görünümü, diğer göçmen gruplarından farklılaşan yönleri, geçmişten bugüne gerçekleşen olayları ve olguları gündeme getirmeyi ve nitel bir analiz şeması üzerinden betimleyerek ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma 2021 yılı içerisinde Almanya'da bulunan farklı Alevî sivil toplum kuruluşlarından temsilciler ile nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak yapılmıştır. Mülakat tekniği ile yapılan görüşmeler araştırmanın sınırlılıkları ve salgın koşulları çerçevesinde telefon veya görüntülü bağlantılar üzerinden yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 40 dakika civarında sürmüş ve Alevî topluma ait sivil toplum kuruluşlarının yöneticileriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Alevi toplumunun Almanya kamusal alanında oluşturmuş olduğu sivil toplum yapısının Türk diasporasının diğer kuruluşlarından daha görünür ve ön planda olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Alevi sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'ye dair taleplerinin kamusal alanda oluşan STK'lar üzerinden kendisini gösterdiği ve Almanya özelinde Avrupa'da da kendi inanç ve ritüellerini yaşamaya devam ettikleri görülmüştür.

***Yazar İletişim/ Corresponding Author:** Selman Çevik (Yüksek Lisans Öğrencisi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya, Türkiye, selmancevik.06@gmail.com

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Çevik, S. (2023). Avrupa kamusal alanında sivil bir hareket olarak Alevî toplumu: Almanya örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(3), 312-325. doi:10.52108/2757-5942.4.3.6

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

ARTICLE INFO

Submitted: 05. 09. 2023
Revision Requested: 10. 11. 2023
Final Revision Received: 19. 11. 2023
Accepted: 04. 12. 2023
Published Online: 15. 12. 2023

Keywords:

Public Space
Civil Society
Migration
Diaspora
Alevism

ABSTRACT

There is a 60-year record of labor migration from Turkey, which started in the early 1960s and continues in other European and Middle Eastern countries. This transition process stands before us with its current and ongoing dynamics that can reproduce themselves. Although this migration process that started in Turkey was economic, its political, social, and cultural dynamics were also affected in the following period. The most important of these dynamics, some parts of Turkey's social structure and focus discussions are also included. Alevism or the Alevi population has also been affected by these processes and differs in the villages in this process. The consequences of this situation are embodied in the features that include a significant amount of changing and transforming effects, especially on religious and political grounds, together with the historical background. It begins with a 20-year period in which Muslim communities in Europe experienced significant impacts experienced by both the Turkish diaspora and other Muslim communities. Based on this purpose, the study was conducted with representatives from different Alevi non-governmental organizations in Germany in 2021, using the interview technique, one of the qualitative research methods. Interviews using the interview technique were conducted via phone or video connections, within the limits of the research and epidemic conditions. The interviews lasted approximately 40 minutes on average and were conducted with managers of non-governmental organizations belonging to the Alevi community. In the study, it was determined that the civil society structure created by the Alevi community in the German public sphere was more visible and prominent than other organizations of the Turkish diaspora. However, it has been observed that the demands of Alevi non-governmental organizations regarding Turkey manifest themselves through NGOs formed in the public sphere, and that they continue to live their own beliefs and rituals in Europe, especially in Germany.

1 Giriş

Türkiye'den Almanya'ya 1950'li yıllarda başlayan iş gücü göçü bugün yarım asırdan fazla geçmişiyile farklı boyutlardan anlamları barındıran bir muhtevaya sahiptir. 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların başına kadar götürülebilecek olan süreç Türkiye'nin Almanya ile imzaladığı anlaşma ile başlamıştır. Türkiye'den ilk önce Almanya'ya daha sonra da farklı Avrupa ülkelerine ve Ortadoğu ülkelerine doğru devam eden göç, Türkiye ve göç edilen ülkeler açısından farklı boyutları bulunan bir konuma gelmiştir. 1960, 1970, 1980, 1990, 2000 ve sonrasında farklı motivasyonlarla devam eden göç etme süreci en başta ekonomik temelleri bulunan bir boyutta olsa da zaman içerisinde sosyal, kültürel, siyasal noktalarla da bütünleşen ve ilişkisel olarak devam eden bir anlama sahiptir. Almanya'da yaşayan Türk diasporasının zaman içinde kurduğu sivil toplum kuruluşları Türkiye de Almanya açısından oldukça önemlidir. Türk diasporasının kendisini ifade etmek için oluşturmuş olduğu topluluklar, kendilerinin siyasal, dinî, kültürel veya diğer anlamlarda var oluşlarını meydana getiren olguları içerisinde barındırmaktadır.

Söz konusu oluşumlar Türkiye ve diğer ülkelerle ilişkiler bakımından "ulus-ötesi" bir konumdan hareket etmektedir. "Ulus-ötesi duruş" Türk diasporasının niteliğini ve niceliğini de ayrıca etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Öte yandan bugün Türkiye nüfusunun neredeyse % 10'luk bir kısmının yurtdışında bulunduğu görülmektedir. Ayrıca nüfus yoğunluğu olarak en çok Türk'ün yaşadığı Almanya ilk sırada yer almakla birlikte Almanya-Türkiye ilişkilerini karşılıklı olarak etkilemekte ve oradaki Türk toplumu için önemli anlamlar barındırmaktadır. Çalışmada Türkiye'den Almanya'ya göç eden Aleviler üzerinden onların kurmuş olduğu sivil toplum kuruluşları, beklentileri, Türkiye'ye dönük talepleri ve en önemlisi de sivil toplum kuruluşlarının Alevî toplumu için ne ifade ettiği üzerinde durulacaktır. Aleviliğin formel görünümdeki anlamları üzerine yahut "tepkisel" olarak oluşan anlamları ile yapılan değerlendirmeler farklı disiplinlerarası çalışmalarla ortaya konulmuştur. Mevcut anlamlar silsilesi içerisinde Aleviliğin "kamusal" alanlarda nasıl bir görünümde olduğu veya gündelik yaşam pratiklerinin nasıl geliştiği sorgulanan bir zeminde bulunmamaktadır. Türkiye'nin toplumsal yapısında önemli bir kesim olarak Alevilerin bugün Avrupa sathında ve özellikle Almanya'da hangi süreçleri nasıl yaşadığı, göçmen olmanın kalıcı olmakla değiştiği yerlerde ne tür tepkilerin verildiği önemli bir bakış açısını yansıtmaktadır. Buradaki yansımaların 60 yıllık göç tecrübesinde Türkiye ve Almanya sathında hangi sonuçlarının bulunduğu ayrıca önemlidir. Dinî ve siyasal tartışmaların farklı boyutlarıyla gündemde olan konu kamusal alanda görünüm açısından yeni bir zeminde oluşmaktadır. Kamusal alanın geliştiği noktaların hangi dinamikler üzerinden oluştuğu sadece "yapısal" anlamda değil fail odaklı bir bakış açısıyla analiz edilebilmelidir. Bir anlamda modernleşmenin getirdiği değişim ve dönüşümler kamusal alanının hangi boyutlarını nasıl etkilediği de ayrıca tartışılması gereken bir sorun alanını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın amacı Almanya'da yaşayan Alevi toplumunun kamusal alanda sivil toplum üzerinden görünürlüklerine odaklanarak ortaya çıkan anlamları betimlemektir. Alevi toplumunun Avrupa'da ve özellikle Türklerin yoğun yaşadığı ülkelerde kamusal alanda görünürlükleri sivil toplum üzerinden inşa edilen bir muhteviyata sahiptir. Ayrıca Alevileri diğer Müslüman gruplardan ayıran özellikleriyle birlikte farklı kılan unsurlar taşımaktadır. Alevilerin ve Aleviliğin Türkiye'den Avrupa'ya görünürlüğünü ve etkileşim süreçlerini de etkileyen olgular farklı sorgulamalar bütününe içerisinde barındırmaktadır. Kamusal alanın "özel" olan sınırı içerisinde Alevi toplumunun oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları, Aleviliğin Almanya özelinde ve Avrupa sathında Aleviliğin inanç ve ritüellerini devam ettirenken, Türkiye'ye dair taleplerini ve temel beklentilerini de incelemektedir. Kamusal alandan kastedilen anlam herhangi bir resmî oluşum içerisinde olmadan sivil inisiyatiflerle hareket edilen alanlarda oluşan mekanizmaların odağı olmaya devam etmektedir. Araştırmada da Alevi toplumunun özel olarak oluşturdukları kamusal olguların nasıl meydana geldiği ve Almanya özelinde nasıl hareket ettiği. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak çoğunluğunu Kuzey Ren Vestfalya Eyaletinde bulunan Alevi sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu temsilciler ile çevrim içi görüşmeler yapılmıştır, katılımcılar "kartopu" tekniği ile belirlenmiştir. Zira Alevi olmadan Alevilik üzerine araştırma yapan bir araştırmacının "güveni" tesis edebilmesi ve yıllarca "kapalılık" üzerinden ritüellerini devam ettiren Alevi toplumunun kendi gerçekliğini açabilmesi kullanılan tekniği zorunlu kılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Nitel araştırma süreçlerinin “insana” dair araştırmalarda daha objektif olabileceği ve var olan anlamları betimleyici bir şekilde ortaya çıkaracağı düşünüldüğünden, “kapalılık” halini aşmanın en önemli yolu olarak bu yöntem seçilmiştir. Ayrıca Alevilik araştırmalarındaki yöntem sorunları metodolojik yaklaşımlarla aşılabilecektir. Çalışma tarihi arka plan Türkiye’den Almanya’ya göçün sebepleri ve şu andaki durumu ile kamusal alan tartışmalarını içerecek bir tartışma zeminini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın bulgular kısmında detaylı olarak verilen görüşmeler ve sonuçlar belli cevapların ilgili kısmına dâhil edilmesiyle yeni sorgulama zeminleri oluşturulmuştur.

2 Türkiye’den Almanya’ya Göç Süreci ve İlk Sivil Toplum Hamleleri

2. Dünya Savaşını takip eden yıllarda Avrupa’da meydana gelen yıkım savaşın önemli aktörlerinden birisi olan Almanya için daha zorlu bir hale gelmiştir. Kendi sanayisini daha hızlı bir şekilde istikrarlı hale getirmek isteyen Almanya iş gücünü öncelikle Avrupa içindeki ülkelerden sağlamak için girişimlerde bulunmuştur. Almanya, Avrupa’nın Polonya, Yunanistan, İtalya gibi ülkelerinden iş gücü açığına kapatamayınca Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri ile ikili işgücü anlaşmaları yaparak ihtiyacını gidermeye çalışmıştır (Abadan-Unat, 2002).

31 Ekim 1961’de yapılan anlaşma sonrası Türkiye’den Almanya’ya ilk işçi kafilesi hareket etmiştir. Anlaşma tarihi her ne kadar milat olarak kabul edilse de aslında 1950’li yılların sonunda az sayıda da olsa işgücü göçünün yapılmış olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Öyle ki sadece Almanya için değil diğer Avrupa ülkeleri için de söz konusu olmuştur (Küçükcan ve Güngör, 2009: 12). 1960’lı yıllarda Türkiye açısından göç önemli görülmüştür. Zira daralan ekonominin iş gücü üzerinden ülkeye sağlayacağı döviz girişi, Türkiye’deki işsizliğin bir şekilde düşürüleceğine dair beklenti ve gönderilen kişilerin iş kollarında daha fazla beceri kazanarak Türkiye’ye geri dönecek olmaları Türkiye açısından önemli kazanımlardır. Süreç kalkınma planlarına dahi yansımış ve konuya dair daha geniş çaplı planlamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır (Artukoğlu, 2005: 55).

Türk göçmenler, kısa süreli olarak çalışmaya gidecekleri ve belli bir süre sonra geri dönüp Türkiye’deki işlerini büyüterek veya daha farklı iş kollarında faaliyet göstererek kazançlarını arttırmayı planlamışlardır. Ayrıca Türkiye’deki ekonomik problemlerin ve gerçekleşen darbenin getirmiş olduğu sorunlardan kurtulmanın yegâne yollarından birisi olarak görülmektedir. 1960-1970 yılları arasında Türkiye’den Almanya’ya 1 milyondan fazla kişinin iş gücü göçü ile birlikte gittiği bilinmektedir (Abadan-Unat, 2002). Söz konusu yıllar arasında Türkiye’den Almanya’ya yapılan göçler temelde ekonomik bir arka plana dayanmaktadır. Elbette her göç süreci bir bakıma ekonomik etkileri bulunan gerçekliklerin ürünü olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ekonomik etkilerin sonrasında bu durumun sosyal, kültürel, siyasi ve diğer dinamikleri etkilemesi mümkündür. 1970-1980 yılları arasında göç petrol krizi ve Almanya’nın işçi alımlarını durdurması ile azalmaya başlamıştır. Hatta Almanya süreç içerisinde ülkesinde bulunan işçilerin de geri dönmesi için teşvikler hazırlamaya başlamıştır. Ancak 1970’li yıllarda ne Türk işçiler ne de Almanya için sonuç beklenildiği gibi olmamıştır. Aile birleşimlerinin önünün açılması ve durdurulmasına rağmen az da olsa devam eden iş gücü göçleri orada yaşayan Türklerin sayısını her geçen gün arttırmıştır (Köse, 2020: 25).

1980’li yıllardan sonra Türkiye’deki ekonomik, siyasi ve toplumsal krizler ekonomik temelli olan iş gücü göçünün yönünü siyasal etkilere bırakmaya başlamıştır. Türkiye’den Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine düzensiz göçler veya iltica talepleri artmış, göç edenlerin sayısı ile toplam Türk nüfusu 2 milyonu bulmuştur (Abadan-Unat, 2002). 1990’lı yıllar ve sonrasında takip eden süreç içerisinde Almanya’nın geri dönüş için başlattığı teşvikler ve sınırlı sayıda iş gücü kabul etmesiyle göç etme süreci farklı bir noktaya gelmiştir. 1960’lı yıllarda kısa süreli olarak gerçekleşeceği düşünülen süreç beklenildiği gibi neticelenmemiştir. Böylece bugün 3 milyona yakın bir Türk nüfus Almanya’da yaşamını sürdürmektedir. 60 yıllık dönem içerisinde Türk toplumunun değiştiğini, dönüştüğünü ve bugün Almanya’daki Türk toplumu için daha farklı bir perspektifin zorunlu olduğu ortaya çıkmıştır. Türk toplumun 1970’li yılların sonundan itibaren başlattığı dernekleşme ve bir arada olma çabaları farklı dinamikleri ile birlikte halen devam etmektedir. Almanya’da Türklerin kurduğu birçok derneğin, vakıf ve sivil toplum kuruluşunun bulunduğu bilinmektedir (Abadan-Unat, 2002: 28).

Mevzu bahis sivil toplum kuruluşları Türkiye’ye dönük anlamları bulunan ve birçok yönüyle Türkiye’den azade olarak düşünülmemeyecek kuruluşlardır. Dini, siyasi, kültürel, ekonomik ve diğer birçok yönü bulunan kuruluşlar ve barındırdıkları anlamlar oldukça önemlidir. İş gücü göçünün

başladığı ilk yıllarda herhangi bir ihtiyaçtan bahsedilmezken daha sonrasında meydana gelen değişimler neticesinde oluştuğu söylenebilir. İlk olarak göç edenlerin kısa süreli kalacaklarına dair kabulleri ve işçilerin “heim” adı verilen küçük evlerde kalıyor olmaları böyle bir ihtiyacı ortaya çıkarmamıştır. Ancak aile birleşimleri ile birlikte gelişen nüfus ve toplumsal ihtiyaçların gündeme gelmesi dernekleşme çalışmalarını ortaya çıkarmıştır. İlk dernekleşmeler aslında camilerin kurulması ve temel dinî ihtiyaçların karşılanması amacıyla oluşurken, halen birçok yapının cami merkezli kurumsallaştığını ifade etmekte fayda vardır. Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB), Türkiye’den İmam Hatip gönderme veya camilerin açılmasına öncülük eden bir konumda olmuştur. Türkiye’deki dinî ve siyasi oluşumların yansıması olarak kurulmaya başlayan yapılar da mevcuttur. İslâm Toplumu Millî Görüş, Almanya Türk İslâm Birliği, Türk Dernekleri Federasyonu, Nizam-ı Âlem Ocakları, İslâm Kültür Merkezleri, Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu gibi kuruluşlar örnek olarak gösterilebilir. Ek olarak birçok farklı yapının dinî cemiyetin veya siyasal düşüncenin odağı olan yapıları örnek göstermek mümkündür. Ancak çalışmanın doğrudan konusu olmadığı için yer verilmemiştir (Abadan-Unat, 2002: 102).

1980’li yılların sonunda dernekleşme ve sivil toplum çabalarının artmaya başladığı Almanya’da, Türk toplumu için önemli dönüm noktalarının bulunduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın konusu olan Alevi sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve dernekleşme çalışmaları da aynı yıllara rastlamaktadır. Öncelikle şunu ifade etmekte fayda var ki ilk göç etme sürecinde işçiler arasında doğrudan herhangi bir dinî, siyasi, kültürel ayrımcılığın oluşabileceği zemin bulunmamaktadır. Kendilerini diğer Türk sivil toplum kuruluşlarından ayırarak cemevi ve kültür merkezi temelli oluşumlar 1980’den sonra hız kazanmaya başlamıştır (Keleş, 2021). Yine aynı tarihlerde kendilerini diğer İslâmî oluşumlardan ayrı konumlandırarak, Alevilik derslerinin okullarda başlatılması başta olmak üzere, kültür merkezlerinin ve cemevlerinin bir araya geleceği federasyonların temelleri aynı atılmıştır. Çalışmanın doğrudan konusu olmamakla birlikte değinmekte fayda var ki, Alevilerin Almanya’da kurumsallaşma ve sivil toplum ağlarını genişletme noktaları Türkiye’deki olaylardan bağımsız meydana gelmemiştir. Kahramanmaraş Olaylarını takip eden süreç içerisinde 1993 Sivas Olayları Alevi toplumunun kurumsallaşma çalışmaları açısından son derece önemli bir tarihtir. Aleviliğin Türkiye’deki yansımaları da göz ardı edilemeyecek düzeyde olmuştur (Coşan, 2014: 16).

3 Kamusal Alan Tartışmaları ve Alevi Toplumu

Kamusal alan kendi içerisinde geniş tartışma zeminleri bulmuş ve literatürde birçok farklı konuyla birlikte anlaşılmasına çalışılmıştır. Kamusal alanın ne olduğundan, ne olmadığına kadar, nereden başlayıp nerede biteceğine kadar birçok tartışma yapılmıştır. Çalışmanın içeriği itibarıyla doğrudan bir kamusal alan tartışması yapılmayacak olsa da sivil toplum bağlamında Avrupa’daki Türk toplumunun ve Alevi sivil toplum kuruluşlarının görünümüne ilişkin bir betimleme ortaya konulmaya çalışılmıştır. Temel odak noktası Alevi sivil toplum kuruluşlarının görünümü ve toplumsal anlamda nasıl bir görüntü içerisinde olduğudur. Alevi toplumunun oluşturmuş olduğu STK’ların Almanya ve Türkiye’deki mevcut konumları ve özellikle Türkiye’ye dönük talepleri üzerinden gelişen bağlamları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Avrupa’da Müslümanların varlığı ve görünüm tarihi arka planı itibarıyla yüzyılları aşan bir ilişkiler ağına götürülebilir. İslâm ve Batı ilişkisine dair sorgulamalar da farklı betimlemeler etrafında yapılabilir. Edward Said’in Oryantalizm isimli eseri başta olmak üzere Batı’nın bakış açısını yansıtan ve Avrupa tarihini de içine alacak şekilde Müslümanların Avrupa’da konumlanışları değerlendirilebilir.

Avrupa kamusal alanında Müslümanların görünürlüğü ve gündelik yaşam pratikleri ise hali hazırda Avrupa’daki en büyük göçmen topluluklardan olan Türkler açısından daha farklı yorumlara ve çıktılara sahiptir. Türk diasporası kavramsallaştırmasından önce “Euro Türkler”, “Avrupalı Türkler”, “Alman İslâmî” veya “Avrupa İslâmî” gibi çeşitli kavramlar dizisi üzerinden yapılan yorumlamalar ve tahliller bu durumun göstergelerindedir. Avrupa’da son 60 yılda iş gücü göçü ile “ misafir işçilikten” “kalıcılığa” oradan da “ulus-ötesi vatandaş” olarak kimliklerinin şekillendiği düşünülen Türk toplumu için Avrupa kamusal alanındaki görünüm yeni ve farklı dinamikleriyle devam etmektedir. 1990’lı yıllardan itibaren zemin bulan tartışmalar, 2000’li yıllara gelindiğinde yeni ve detaylı kavramsal çıkarımlara dönüşmüş olarak kendisini biçimlendirmiştir. Türkiye’nin aldığı kararlar ve kurumsal

çalışmaları ise 2010'dan sonra değişen politikalarla birlikte yeni bir konuma gelmiştir (Aktay, 2021; Korkmaz, 2019; Çakın, 2018).

Avrupa'da Müslümanların ve Türklerin yaşam tarzları ve gündelik pratikleri üzerinden geliştirilen tartışmalar bütünü kamusal alanda nasıl bir Müslüman ve Türk imajının olduğuyla doğrudan alakalıdır. Özellikle Almanya'daki Türklere yönelik gerçekleştirilen ırkçı saldırılar halen gündeme gelmektedir. Sebeplerini veya sonuçlarını tartışmak daha farklı çalışma alanlarının konusudur ancak sivil toplumun ve "Avrupa demokrasisinin" oluşturduğu olgular bunun üzerinden şekillenmektedir.

Avrupa'da Müslüman varlığına ilişkin dikkat çekici çalışmalardan birisi olan Nilüfer Göle'nin yaptığı gündelik yaşamda Avrupalı Müslümanlar üzerinde önemli tespitleri bulunan bir zaviyede yer almaktadır. Göle, çalışmasında gündelik hayat pratikleri üzerinden Müslümanların yaşamlarını farklı odaklar ile tahlil etmeye çalışmıştır. Kamusal alan konusunda güncel tartışmalara yeni bir bakış açısı sunması sonrası için geliştirilecek reflekslerin nasıl bulunması gerektiği konusunda önemli tespitler içermektedir. Ayrıca Göle'nin 2013 yılında yayımlanan Avrupa'da İslâm'ın Kamusal Yüzleri başlıklı çalışması da önemlidir. 11 Eylül saldırılarının ardından Avrupa'da ve dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan Müslümanlar, İslâm karşıtlığının ve ırkçı saldırıların hedefine konulmuştur. Kamusal alanda Müslümanların nasıl temsil edilmeleri gerektiğinden, nasıl temsil edileceklerine, gündelik yaşam formlarındaki uygulamalara, eğitim kurumlarında karşılaştıkları sorunlara ve en önemlisi temel yaşama haklarına kadar birçok boyutun tartışıldığı bir konuma gelmiştir (Göle, 2013: 2015).

Almanya'da yaşayan Türk toplumunun veya Türk diasporasını içine alan bütün paydaşların 60 yıllık süre içerisinde vatandaşlık başta olmak üzere, dinî yaşam pratikleri, eğitim haklarına erişim gibi elde ettikleri temel haklar farklı dinamikleri içerisinde barındıran bir konumda bulunmaktadır. Almanya'daki Türk diasporası kendi içerisinde farklı yapıları bulunan "parçalı" ve "çok katmanlı" bir görünümde yer almaktadır. Türklerin dinî yaşamları başta olmak üzere birçok durumu da etkilemiştir. Almanya'da yaşayan Alevi toplumu için de yansımalarını görmek mümkündür. Alevi toplumu da çok katmanlı ve parçalı yapı içerisinde kendisini farklı konumlandıran bir yapıdadır. Aleviliğin algılanışından, yaşama ve tatbik etme uygulamaları başta olmak üzere Türkiye'ye olan bakış açısı dahi çeşitli farklılıklar arz etmektedir (Aksoy ve Aksürmeli, 2018).

Almanya Alevi toplumu Avrupa'da en çok Alevi'nin yaşadığı ülke konumundadır. Resmî olmayan rakamlara göre 1 milyona yakın Alevi'nin Almanya'da yaşadığı düşünülmektedir. Aleviler kendi sivil toplum kuruluşlarını diğerlerinden biraz daha farklı motivasyonla oluşturmuş ve sivil toplum kuruluşları üzerinden kendilerini ifade etme yolunu seçmişlerdir. Türkiye'de Alevilik Bektaşilik tartışmalarından ve yaşanan olaylardan doğrudan etkilenen Alevilerin hem sivil toplum sürecini hem de kamusal alandaki görünürlüklerini farklı bir zemine taşımıştır. Türkiye'de kendilerini ifade edemediklerini düşünen Aleviler için Almanya ve Avrupa'nın diğer ülkelerindeki sivil toplum kuruluşları önemli işlevleri bulunan bir anlama sahiptir (Keleş, 2021: 25). Bununla birlikte Avrupa'dan Türkiye'ye veya Türkiye'den Avrupa'ya uzanan ilişkiler Aleviliğin Türkiye ve Avrupa kamusal alanında görünürlüğünü etkileyebilmektedir.

4 Alevi Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasal Statüsü

Almanya'da Alevi toplumunun sivil toplum tecrübesini tartışmak bir bakıma Almanya'da Alevilerin varoluş mekanizmalarını tartışmakla eşdeğer bir anlam taşımaktadır. Zira Alevi toplumu kendisini bu tecrübe üzerinden konumlandırmıştır. Kamusal alanda görünürlük ve katılım da yine kuruluşlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Alevi sivil toplum kuruluşları Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde sivil toplum mekanizmasını harekete geçirerek temel taleplerini ve isteklerini ifade etmektedir. Alevi sivil toplum kuruluşlarının kendi içerisinde "anlayış" olarak farklı formlarda yer aldığını ifade etmekte fayda vardır. Birçok Alevi sivil toplum kuruluşu kendisini "inanç" ve "ritüel" bakımında farklı noktalarda konumlandırabilmektedir. Ayrıca siyasallaşan alanlarda kendisini gösteren ve diğer sivil toplum kuruluşlarından daha "etkili" bir görünüm ortaya koyan sivil toplum kuruluşları, federasyon ve konfederasyon gibi çatı kuruluşlarla birlikte var olmaktadır (Subaşı, 2019: 60).

AABF, bu oluşumlar içerisinde en çok üyeye sahip sivil toplum kuruluşu olarak ön plana çıkmaktadır. Kamusal alanda Alevilerin "görünürlüğü" açısından da daha farklı bir konumda bulunmaktadır. Medya kuruluşlarından, kamusal alanın görünür bütün alanlarında AABF'nin izlerini görmek

mümkündür. AABF'den farklı olarak Alevilik inancı noktasında ve gündelik yaşam pratikleri anlamında sivil toplum çalışmalarını sürdüren yapılarda mevcuttur. Türkiye'deki yansımalarından azade düşünülecek bir konumda olmamakla birlikte, köy derneklerinden, yerel sivil oluşumlara ve farklı anlayışları bünyesinde barındıran yapılara kadar dikkat çekici bir örnekleme barındırmaktadır (Massicard, 2007).

Almanya'daki sivil toplum kuruluşları ve yasal statüleri belli kurallar ile belirlenmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının niteliği ve yetki alanları da bununla birlikte şekillenmiştir. Almanya'daki Türk sivil toplum kuruluşları cami merkezli bir dernekleşme sürecinin içerisinde kendi varlık sahalarını oluşturmuşlardır. Alevi sivil toplum kuruluşları kültür merkezleri isimli kuruluşlarıyla birlikte cemevi merkezli bir kurumsallaşma izlemiştir (Melikoff, 2002; Keleş, 2021).

Sivil toplum kuruluşları temsil ettikleri dinî grup için Almanya'da eyalet bazında temsil edilebilmektedir. Eğitim kurumlarında verilecek derslerin belirlenmesinden tatil günlerine kadar uygulanabilecek bir yetki ağını da içerisinde barındıran kuruluşlar Almanya'nın yönetim anlayışı içerisinde oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Alevilik adına yetki sahibi olan sivil toplum kuruluşları da çeşitli statülere bazı eyaletlerde sahip olmuştur (Keleş, 2021). Alevi sivil toplum kuruluşları içerisindeki yasal statü her eyalette farklı bir anlam taşımaktadır. Eyalet bazlı değişkenlik gösteren durumlarla birlikte statüler farklı bir konum arz edebilmektedir. Ayrıca Alevi toplumunun talebiyle birlikte okullarda belli bir sayıya ulaşılması halinde Alevilik derslerinin verilebileceği, üniversitelerde kürsülerin kurulabileceği ve eyaletler bazında yapılan anlaşmalarla birlikte Alevi sivil toplum kuruluşlarının konumlarının yükseldiği bilinmektedir (URL 1). AABF, Almanya'da kamusal görünürlüğün en yüksek olduğu sivil toplum kuruluşu olurken, 2020 yılında Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde, 2023 yılında Berlin'de elde edilmiş olan "kamu tüzel kişiliği" Almanya'da Alevilerin şimdiye kadar elde etmiş olduğu en yüksek statüdür.

5 Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Çalışmanın saha araştırması, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 2021 yılında (16.02.2021 tarihinde 2021-06 araştırma sıra numarası ile verilen izin doğrultusunda) Almanya'da bulunan Alevi sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılarak yapılmıştır. Mülakat tekniği ile yapılan görüşmeler araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde telefon veya görüntülü bağlantılar üzerinden yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 40 dakika civarında sürmüştür ve Alevi toplumuna ait sivil toplum kuruluşlarının yöneticileriyle gerçekleştirilmiştir. Sadece bir görüşmeci herhangi bir sivil toplum kuruluşunda görevli değildir. Katılımcılar Almanya'nın farklı eyaletlerinde yaşamlarını sürdürmektedir. Ancak nüfus bakımından en çok Türk'ün yaşadığı Kuzey Ren Vestfalya çalışmada da yoğunluk ve etki bakımından öne çıkmaktadır. Ayrıca KRV Eyaleti sivil toplum kuruluşlarının etki alanlarının daha fazla olduğu bir eyalet olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplamda 8 kişi ile gerçekleştirilen görüşmecilerin tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Görüşme esnasında sorular yarı yapılandırılmış şekilde yöneltilmiştir. Ancak görüşmelerin kendi seyri içerisinde farklı konularda gündeme gelmiştir.

Alevilik çalışmalarında en önemli sınırlılıklardan birisi Alevi olmayan bir araştırmacının görüşmede hangi pozisyonda duracağı ile doğrudan ilişkilidir. Zira yıllarca "sırrı fâş" etmeden yaşamaya çalışan ve kendilerini "gizli" tutmayı bir amaç haline getiren "kapalı" bir topluluk için "sınırları" aşmak kolay olmamıştır. Görüşmelerin veri toplama sürecinde "kartopu" tekniğiyle "güven" ilişkisine dayalı bir ilişki kurularak sınırlar aşmaya çalışılmıştır. Farklı Alevilik anlayışlarına sahip sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan görüşmeciler ise araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği noktasında en önemli değişken konumunda bulunmaktadır.

Araştırma Aleviliğin sivil toplum kuruluşlarında hangi anlamlara sahip olduğunu, Almanya'da kamusal alanda hangi boyutlara ulaştığını, sivil toplum üzerinden gerçekleştirilen "var olma" hamlelerini ve gelişen olguları betimleyici bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Sosyolojik yöntem kuramlarının ve bilimsel araştırma etiğinin temel aldığı anlayışlarda "insanı" merkeze alan ve nitel araştırmanın önemli bir parametresi olarak "anlamaya" çalışmak üzerinden gelişen yaklaşımlar dikkat edilmesi gereken olgulardır.

Türkiye'den Avrupa'ya ve özelde Almanya'ya uzanan anlamlar silsilesi içerisinde ortaya çıkan durumlar tarihî arka planlardan bağımsız olarak anlaşılabilir. İslâm tarihi içerisinde yer

etmiş tartışmalı hadiseler, Emeviler'den, Abbasilere, Selçuklular'dan Osmanlı Devleti'ne kadar süregelen bir tartışma zemini oluşturmaktadır (Şeriati,2016; Sofuoğlu ve İlhan,2020). İslâm tarihine referansla kurulan cümlelerden, Türkiye'ye ve Almanya'ya varıncaya kadar inancın yaşaması gerektiğini ifade eden katılımcılar, inşanın nereden başladığını ortaya koymaktadır.

"Halifelik tartışmalarında görüyorsunuz, o zaman Hz. Muhammed'in(sav) cenazesine dahi gelmeyenler bugün başköşelerde duruyor!" (Katılımcı 3)

Alevilik tarihi içerisindeki kırılma noktaları ve değişen veya dönüşen anlamlarda göz ardı edilemeyecek bir bağlama taşımıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları ve onu takip eden yıllar içerisinde de Aleviliğin yeni boyutlar kazandığı, ritüellerin ve yaşama alışkanlıklarının yahut gündelik hayat pratiklerinin dönüşüme uğradığını ifade etmek gerekmektedir. Aleviliğin siyasallaştığına dair "tezler" ve destekleyen olgular da zaman içerisinde farklı bağlamlarda tartışılabilmiş bir noktayı içerisinde barındırmaktadır (Aydın, 2018; Salman, 2018).

"Ezildik kardeşim ezilmedik mi? E bak şimdi, valimiz, kaymakamımız var mı? He bir de yakıldık biz bunları da yani bu katliamları konuşabilmeliyiz. Burda anıyoruz her yıl Dersim'i, Sivas'ı, Maraş'ı..." (Katılımcı 2)

Almanya özelinde Aleviliğin kamusal alanda görünümü ve gündelik yaşam pratikleri içerisindeki yansımalarına araştırma bulgularında rastlanmıştır. Sivil toplum üzerinden inşa edilen Alevilerin kendi var oluş zeminlerini kurguladıkları süreçler, Alevi kolektif hafızasını da içine alacak şekilde genişlemiş ve bir "anokranizma" üzerinden inşa edilmiştir (Çevik, 2023).

"Biz Türkiye'de buradaki kadar özgür değiliz. Burada bir şekilde inancımızı yaşamaya çalışıyoruz. Derneğimizi kurduk, inancımızı yaşıyoruz. Türkiye'de bu kadar değil yani ibadethane bile değil cemevleri öyle mi?" (Katılımcı 1)

5.1 Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler

Aleviliği tartışmak ve bir şekilde gündeme getirmek Aleviliğin farklı formlarını da aynı şekilde gündeme getirmeyi mecbur kılmaktadır. Görüşülen Alevi sivil toplum kuruluşlarının farklı Alevilik anlayışlarının olduğu da görülmektedir. Aleviliği İslâm'ın içerisinde bir inanç olarak tanımlayan ve Aleviliğe bu bağlamdan bakan sivil toplum kuruluşları olduğu gibi, Aleviliği kültürel bir inanç olarak görenler de mevcuttur. Görüşülen sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin Aleviliği İslâm dininden ayrı bir formda betimleyen ritüeller ve inançlar içerisinde gösterilmesine karşı çıkan anlayışa sahip oldukları görülmüştür.

"Alevilik İslâm'ın dışında değildir, bilakis Alevilik İslâmî bir yorumdur, din değildir. Şimdi uyduruyorlar bir şeyler öyle değil he şu var Alevilik egemen İslâm inancından farklıdır." (Katılımcı 3)

"İslâm'ın farklı yorumları var, Bize göre Alevilik İslâm ile başlayan bir inanç. Bunu soyutlayamazsın. Bunu reddetmek olur mu olmaz. Bizim bazıları farklı yaşıyor o ayrı." (Katılımcı 5)

"Defalarca söyledik söylemedik mi? Bin yıllık gelen bir inanç var biz din miyiz hayır! Alevilik ayrı bir din değildir, Aleviler İslâm'ın dışında olamaz, bin yıllık tarihimizi bozmamalıyız, harcamamalıyız." (Katılımcı 7)

"Şimdi Aleviliği İslâm'ın dışında göstermeye çalışıyorlar ve bunu Almanya özelinde araçsallaştırıyorlar bu doğru değildir. Türkiye'nin dini Sünnilik değildir o ayrı ama farklı gruplar özellikle "Ali'siz Alevilik" üzerinden bunu yapmaya çalışıyorlar." (Katılımcı 2)

Sivil toplum kuruluşları arasında Aleviliği İslâm'dan ayrı bir inanç olarak görmekten ziyade İslâm'ın içerisinde bir yorum veya tarihi bir şekilde İslâm dini ile iç içe geçmiş anlamları ortaya çıkaran söylemler mevcuttur. Hz. Peygamber'in(sav) ve Hz. Ali'nin merkeze alındığı bir inanç sistemi olarak yapılan kodlamalara rastlanmıştır. Alevi sivil toplum kuruluşlarının Aleviliğe dair inanç konularında yaptıkları ittifak kendilerinin ifade özgürlüğü noktasında Türkiye'den farklı bir konuma getirdiklerini de göstermektedir. "Demokrasi", "barış", "fikir özgürlüğü" ve "birlikte yaşama" kavramları etrafında Türkiye'ye dönük talepler ve anlatımlarda söylem olarak kendisi göstermektedir. Cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesine dair talepler ve bir şekilde Alevi toplumunun Türkiye'de "muhatap" alınması temel beklentiler arasındadır (Keleş, 2021).

“Türkiye Alevilerin sorunlarını çözmelidir, Cemevleri mesela Türkiye’de hala bir ibadethane statüsüne kavuşmamıştır. Biz bunu talep ediyoruz yıllardır. Cemevleri de ibadethanedir diye. Vergimi veriyorum, askere gidiyorum her türlü görevimi yapıyorum ama inancımı istediğim gibi yaşayamıyorum e bu olmaz” Şimdi düşünün benim vergilerimle Diyanet cami açıyor, bunu doğru bulmuyorum. Ayrıalım kim nereye istiyorsa oraya gitsin!” (Katılımcı 4)

“Almanya’da devlet karışmaz. Ne yapıyorsan yap. Hukuku kanunu bozma yap. Hak vermiş kullanıyoruz yani başka bir durum yok biz burada inancımızı yaşayabiliyoruz, devletle ama tabi burada yerel daha güçlü onlarla da ilişkilerimizde iyi sayılır.” (Katılımcı 6)

Almanya’da ve Türkiye’deki hukuki zeminin statü anlamında karşılaştırıldığı yasal temelin ve “serbestiyetin” Almanya’nın mevcut hukuk kuraları içerisinde Alevilerin doğrudan bir ayrıcalığı tabi tutulmadığını aksine bütün sivil toplum kuruluşları yahut vatandaşlara aynı hakların sağlandığı belirtilmiştir. Bu görüşün Almanya özelinde Alevi vatandaşların farklı çıkar odaklarından beslendiği düşüncesine de karşı bir duruş olduğunu söylemek mümkündür.

“Bak yine söylüyorum Can, biz vergi verdik tamam devlet bize de hizmet etsin ben Camii’ye gitmiyorum niye onlara veriyorsun? Diyanet İşler Başkanlığı neden bizim vergilerimizle finanse ediliyor, e biz camiye gitmiyoruz. Nasıl olacak?” (Katılımcı 5)

“Şunu buradan görmek mümkün siyasal olarak aslında Türkiye’de Sünnî kesim özgür, Almanya’da Alevi kesim özgür, aslında ikisinde de araçsallaştırılıyor. Türkiye’de de devlet yıllarca yaptı bunu şimdi Almanya’da kendine göre yapıyor yapmıyor mu? Bunları kullanıyorlar işte. Hukuka nizama uygun eyvallah ama bazen öyle olmuyor işte.” (Katılımcı 4)

Konunun daha farklı bakış açılarıyla ortaya konması adına ifade etmekte fayda var ki Alevilerin Almanya kamusal alanındaki görünürlük şekli “kuşku” duyan ve “araçsallaştırıldığını düşünen temsilcilerde mevcuttur. Araçsallaştırılma düşüncesi sadece Türkiye’nin kendi iç siyasi ya da sosyal dinamiklerinden değil Almanya’nın Türkiye’ye dair politikalarından yahut kendi içindeki dinamiklerinden de etkilenmiş gözükmektedir.

Temel olarak Alevi sivil toplum kuruluşlarının Alevilerin kendi inançlarını yaşamaları ve gündelik hayat pratikleri ile yaşamlarını devam ettirmeleri “kazanım” olarak görülürken sınırlarının belli olması ve “siyasallaşmaması” önemli görülmektedir.

5.2 Kamusal Alanda Varoluş İmkânı Olarak Sivil Toplum

Almanya’da yaşayan Alevi toplumu Türkiye’deki yaşamlarından ve kamusal alandaki görünüşlerinden farklı olarak, sivil toplum üzerinden “inanç kodlarını” ve “ritüellerini” yaşatmaya çalışmaktadır. Almanya’nın hukukî yapısı da buna uygun şekilde tasarlanmış bir “kamu” alanını ortaya çıkarmıştır. Derneklere verilen haklar ve gelişen olgular Alevilerin “hak” taleplerini görünür kılan bir noktadan hareket etmektedir. Almanya özelinde herhangi bir temsilcisi ile görüşülmeyen ve aslında diğer sivil toplum kuruluşlarından daha görünür olan Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu’nun kurumsallaşma biçimi ve etkisi durumun göstergelerinden sayılabilir (Coşan, 2014). Zira 1980’li yılların sonundan 1990’lı yılların ortasına kadar “Alevilik” derslerinin okullarda verilmesine dair oluşturulan talepler ve elde edilen neticeler, sonrasında 2020 yılında Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde elde edilen “kamu tüzel kişiliği” sivil toplum olgusunun ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

Farklı sivil toplum kuruluşlarının kendi Alevilik tanımları üzerinden geliştirdikleri olgular bu durumları yer yer eleştiren bir tutuma sahip olmaktadır.

“AABF veya diğerleri dikkatli olmaları lazım, herkes kime neye nasıl hizmet ettiğini bilmesi lazım. Aleviliği araçsallaştırmadan hareket etmek lazım. Dışardan bilinmediği zaman farklı algılanabiliyor.” (Katılımcı 4)

“Şimdi biz biraz daha farklıyız Alevilik bunların yaptığı gibi değil. Aleviliği inkâr edenleri Alevi olarak tanımak ne kadar doğru? Yahu benim malıma zarar verdiler sen İslâm’ı savunuyorsun diye. İstiyorlar ki biz de farklı konuşalım falan kardeşim ben niye memleketime kötülük yapayım veya biz niye Türkiye düşmanlığı yapalım?” (Katılımcı 8)

† Kamu tüzel kişiliği Alevilerin AABF üzerinden elde ettikleri en geniş kapsamlı statüdür. Bu statü ile diğer dinî cemiyetlerle Alevilerin eş değer haklara sahip olması kolaylaşmıştır.

“Şöyle bu hak veriliyor doğru ama sen inancını nereye koydun? Nasıl bir süreç izleyeceksin doğru bunlar evet kamu tüzel kişiliği aldılar ama altını dolduramadılar, inanç olarak bir şey yok çünkü e bir şey olmayınca da böyle oluyor ne olacak?” (Katılımcı 4)

Almanya’da diğer Alevi kuruluşlarından daha “etkili” bir konumda bulunan AABF’ye yönelik eleştiriler Aleviliğin kamusal alanda “araçsal” bir anlam kazandığını ve inanç olarak “sağlam” bir zeminde bulunmadığına dair bir kabulü ortaya koymaktadır. Alevi sivil toplum kuruluşlarının kendilerini ifade etme biçimleri ve hareket alanları sivil toplum kuruluşları üzerinden gerçekleşmektedir. Okullarda ve üniversitelerde verilen Alevilik derslerinden, medya kuruluşlarına kadar hatta cenaze hizmetleri ve inanç noktasındaki bir araya gelme ritüellerine kadar Alevilerin sivil toplum kuruluşları üzerinden bir araya gelerek oluşumlarını gerçekleştirdikleri görülmektedir (Tosun,2009).

5.3 Alevi Toplumunun Faaliyetleri ve Türkiye’ye Dönük Anlamlar

Almanya’da Alevi toplumunun Türkiye’ye dönük talepleri ve Almanya’daki faaliyetleri yine sivil toplum kuruluşları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Aleviliğin özünde bulunduğu “düşünülen” tepkisellik ve “eylemciliğin” de önemli bir rol oynadığını söylemekte fayda vardır. Alevi toplumunun Almanya’da kamusal alanda görünürlüğünü sağlayan en temel noktanın inanç ve gündelik “ibadet” ritüelleri açısından diğer İslâmî oluşumlardan farklı olduğunu ifade etmekte fayda vardır. Aleviliğin uzun yıllar siyasal zeminde kalarak kendisini ifade etmesine sebep olan hadislerinde yine taleplerin gündeme gelmesine zemin hazırlamaktadır (Massicard, 2007).

“Biz acı çektik doğru, hatta Osmanlı’dan kurtulduk dedik ama cumhuriyetten pek bir şey göremedik! Dersim, Maraş diğerleri hele Sivas ortada işte. Biz eşit yurttaşlık istiyoruz başka bir dert yok hukuku adaleti koy ortaya kimse bir şey demez zaten.” (Katılımcı 5)

Alevilerin en önemli taleplerinden birisi Almanya’da olduğu gibi Türkiye’de de Alevi toplumunun, bir “inanç” olarak tanınmasının veya sınırlarının bir şekilde çizilmesinin gerektiğine dair taleplerin gündemde olmasıdır. Öte yandan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kapatılarak farklı bir konuma getirilmesi, cemevlerinin statüsünün değiştirilmesi, Dedelerin statüsü, Aleviler için önemli olan ve kolektif hafızayı canlı tutan tarihi olayların yeniden gündeme getirilmesi, Madımak Oteli’nin “utanç” müzesine dönüştürülmesi ve Alevilerin “ikinci sınıf” vatandaş olmaktan çıkarılması gibi talepleri mevcuttur (Çevik, 2023; Çavdar, 2020).

Alevi toplumunun Almanya’daki sivil toplum kuruluşları üzerinden kendi inanç ve ritüelleri ile Aleviliğe dair öğretileri devam ettirdiği gerçekliği, Türkiye’ye dair temel beklentilerin de bu yönde oluşmasına zemin hazırlamış gibi gözükmektedir. Zira mevcut oluşumların her ne kadar farklı STK’lar ve Aleviliğin farklı yorumlarından ileri geldiği düşünülse de Alevi toplumunun Türkiye’ye hükümet ve devlet nezdindeki bakışları ve ilişkilerini ve Almanya’daki ilişkilerini önemli ölçüde belirlemiş gözükmektedir. Ortaya çıkan argümanların ve beklentilerin Alevi toplumunun “var olması” ve bütün devlet imkânlarından faydalanılması yönünde yer alan bakış açısının devam ettiği görülmektedir.

“Bunları Türkiye’nin çözmesi lazım, hükümet, devlet kurumları vs. Bak sen hükümet olarak elini uzat bakalım, elimizden geleni yapacağız de bakalım! Ondan sonra daha farklı daha iyi olacak.” (Katılımcı 8)

“Bizim STK’larımız da yapacak bunları tabi. Burda niye benim evladım öğrenmesin hepsi yapıyor. Benim çocuğum da diğerleri gibi neden kendi inancını öğrenmesin?” (Katılımcı 7)

“He o da var sen bu kadar imamın maaşını veriyorsun da hem de benim vergimle neden dedelere maaş vermiyorsun? Onlara da yap hak değil mi? Soruyorum açık açık...” (Katılımcı 4)

Ayrıca “Kürtçe Anadilde Eğitim” konusu da görüşmeler esnasında gündeme gelen talepler arasındadır. Tartışmalar bütünü yıllardır süregelen taleplerin halen canlı tutulduğunun ve farklı “Türkiye algılarıyla” ortaya çıktığının somut göstergelerinden birisidir.

“Burada da sadece Türkçe değil bakın, Kürtçe anadilde eğitim de verilmeli, ben Türk değilim ki neden bana Türkçe anadilde eğitimi dayatıyorsun? Türkçe için herkes geliyor, Kürtçe için de yap!” (Katılımcı 3)

Alevilerin kolektif hafızasında anlam kodları içerisinde taşıdıkları olgular Türkiye’den Almanya’ya uzanan durumu ortaya koymaktadır. Mevcut Söylemlerle birlikte Aleviliğin sadece bu yönlerinin ve

ayrıştığı alanların değil, Türkiye'deki siyasi çevreyle birlikte ortaya çıkan birlikteliklere de vurgu yapılması önemlidir.

Alevilerin sivil toplum üzerinden geliştirdikleri bir araya gelme stratejileri ve taleplerini bu platformlar üzerinden duyurma istekleri, kamusal alandaki görünürlüklerine farklı bir boyut kazandırmıştır. Öyle ki Alevilerin diğer Müslüman ve Türk topluluklarından Almanya kamuoyunda daha fazla “kabul” görmeleri, diğer Müslüman grupların “radikalize” olduklarının düşünülmesi ve diğerlerine göre Alevilerin “hoşgörü” temelli bir yaklaşımla “bütünleştirilmiş” olmaları kendilerinin daha fazla “uyum” sağladıklarının sonucu olarak da görülmektedir (Dankoff, 2000). Bu durum Alevilerin kamusal alandaki görünürlüklerinin arttırmasına ve özellikle Türkiye'ye dönük taleplerinde kullandıkları “demokrasi”, “eşitlik” gibi kavramların Avrupa değerleriyle iç içe bir görünüm arz etmesi etkilidir.

“Yahu sıkıntıyı çeken biziz hem burda hem orda kusura bakmayın devlet önce bizimle barışsın, yasal emniyet altına alacağız desin... Özgür olduğumuzu, eşit olduğumuzu bilelim.” (Katılımcı 5)

6 Sonuç Yerine: “Burada Özgürlük Var!”

Çalışmanın hacmi itibariyle birçok konudan bahsedilememiş olsa da sivil toplum kuruluşlarının, yeni bir diaspora oluşturup oluşturmadıklarına dair tartışmalar sürmektedir (Çevik, 2023). Diaspora kavramının anlamına ilişkin olumsuz intiba her ne kadar “Türk diasporası” kavramı içinde kullanılması güç bir hale gelmiş olsa da sivil toplum kuruluşları üzerinden yeni bir diaspora tartışması Aleviler açısından yapılabilecek bir zeminde durmaktadır. Bununla birlikte henüz bir Alevi diasporasından bahsetmek “gerçeklikten” uzak anlamları ihtiva etse de tepkisellik ve talepler açısından mevcut durumda konuyu bağdaştırmak dikkat çekici anlamları ortaya koyabilmektedir. Kamusal alandaki görünürlükten, sivil toplum tecrübesine kadar konular üzerine yoğunlaşmak farklı bağlamları göz önüne almayı zorunlu kılan da çalışmada görüşülen sivil toplum kuruluşları üzerinden henüz böyle bir anlamın ortaya çıkmadığı ifade etmek gerekmektedir. Ayrıca çalışmanın içeriği itibariyle daha farklı konulara derinlemesine bir bakış açısı sunulabilirdi. Ancak konunun sınırlı bir alanı teşkil etmesi ile araştırmanın odağı gereği olabildiğince belli bir çerçeve çizilmeye ve bunun üzerinden betimlemeler yapılmaya çalışılmıştır.

Alevi toplumunun Almanya kamusal alanındaki varlığını tartışmak bir sivil toplum sorgulaması yapmayı beraberinde getirmektedir. Avrupa sathında gelişen “demokrasi” tartışmalarının sivil topluma bakan yönü itibariyle anlamları ortaya çıkarmanın önemli tespitleri içerisinde barındırdığı bir gerçekliktir. Avrupa kamusal alanında Müslümanların görünürlüğü ve gündelik yaşam pratikleri arasındaki varlığına dair çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Alevi toplumunun hali hazırdaki anlamlar silsilesinden ayrıldığı noktalar, inanç pratikleri başta olmak üzere, İslâm'ı “yaşama” ve “yaşatma” ritüelleri ile farklı bir konuma gelmiştir. Türkiye'den Avrupa'ya ve özelinde Almanya'ya dair Aleviliği sivil toplum tecrübesi üzerinden ele almak bütün tartışmaların odağında bulunan bir zaviyede bulunmaktadır. Alevilerin sivil toplum oluşturmalarında ortaya koydukları motivasyon kolektif hafızanın taşındığının ve Almanya'da topluluklar üzerinden yaşatılmaya çalışıldığını göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, Almanya ve Türkiye'ye dair talepleri ile beklentileri benzerlik gösterirken, Aleviliğin siyasal bir zemine kaymasının neticelerinden bazı noktalarda rahatsızlık duydukları ve mevcut durumları eleştirdikleri görülmektedir.

Almanya'dan önce Türkiye'nin toplumsal yapısında meydana gelen değişiklikler ile Türkiye'nin “ilgilenmesi” gerektiğine dair kanaat önemli bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Alevilerin sivil toplum çalışmalarında en önemli motivasyonları ise “inançlarını” gündelik hayat içerisinde kamusal mekânlar başta olmak üzere “özgürce” yaşadıklarını ifade etmeleri ve bunu Türkiye'den talep ediyor olmalarıdır. Almanya'nın farklı eyaletlerinde elde edilmiş olan statülerle birlikte “özgürlük” alanının daha da genişlediğine dair yaygın kanaat “temkinli” bir yaklaşımla birlikte “inancın” siyasal alana “kurban” edilememesini de ifade eden yaklaşımlarla birlikte anılmaktadır. Bundan sonraki süreçte Alevi toplumunun Almanya kamusal alanındaki görünümünün farklı formlarıyla birlikte devam edeceği, “uyum” anlamında diğer göçmen topluluklar açısından daha “avantajlı” konumda bulunan Alevi toplumu için önemli bir “açılım” olarak görülmektedir.

Türkiye'nin kurumsal anlamda atacağı adımlar ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları konusundaki çok yönlü politikaları sorunu daha çözülebilir bir zemine taşıyabilecektir. Avrupa'da yaşayan Alevi toplumunun "anlaşılmaya" ve Türkiye'ye dair taleplerine odaklanılmaya devam etmek önemli bir sürecin kapısını aralayacaktır. Almanya kamusal alanında Alevi toplumunun sosyal ve hukuki statüsünün diğer Türk topluluklarından ayrıştığı noktalar ve görünürlük mekanizmaları artmaya devam edecektir. Görünürlük ve "inancı yaşama", "özgür bir ortam" gibi ifadeler kendilerine yeni bir varlık zemini oluşturan Alevi toplumu için Türkiye'den Almanya'ya Almanya'dan Türkiye'ye çok yönlü etkileşimi beraberinde getirecek bir anlamı taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç, konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aksoy, E. ve Aksürmeli, Z. (2018). Diaspora içinde diaspora: Almanya Alevileri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 85, 87-102.

Aktay, Y. (2021). *Türk dininin sosyolojik imkânı, Alevilik ve İslâm Protestanlığı*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Artukoğlu, O. (2005). *Yurtdışı işçi tasarruflarının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, banka sistemi ve Türkiye ekonomisi üzerine etkileri*. (Uzmanlık Tezi) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Aydın, S. (2018). Etno-dinsel bir kimlik olarak Aleviliğin ortaya çıkışı. *Ulusal Kimlikler*, 20(1), 9-29.

Coşan, D. E. (2014). Ulusötesi topluluklar: Avrupa'daki Alevi göçmenler. *Alevilik –Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 10, 167-194.

Çakın, D. (2018). *Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde Türkiye'nin alevi politikaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çavdar, O. (2020). *Sivas katliamı yas ve bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çevik, S. (2023). Diasporada bir uyanış ve var olma hamlesi olarak Alevilerin Sesi Dergisi. *Enderun*, 7(2), 121-138.

Dankoff, R. (2000). Alevism in Turkey and comparable syncretistic religious communities in the near east in the past and present. *Journal of the American Oriental Society*, 76, 273-274.

Göle, N. (2013). *İslâmın yeni kamusal yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Keleş, B. (2021). *Almanya'da Alevilerin kurumsallaşma süreci*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Korkmaz, E. E. (2019). Kamusal alan ve göç Almanya'daki Türkiyeli göçmenlerin ulusötesi alanı üzerine bir inceleme. *Göç Dergisi*, 6(2), 151-172.

Köse, M. (2020). *Türk diasporasının siyasal katılımı çerçevesinde diaspora politikalarının gelişimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Küçükcan, T. ve Güngör, V. (Ed.) (2009). *Turks in Europe: Culture, identity and integration*. Amsterdam: Türkevi Research Centre.

Massicard, E. (2007). *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi hareketinin siyasallaşması*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Melikoff, I. (2002). *Uyur idik uyardılar*. İstanbul: Cem Kültür Yayınları.

Salman, C. (2018). *Lâmekandan cihana: Göç kimlik Alevilik*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Sofuoğlu, C. ve İlhan, A. (2020). *Alevilik Bektaşılık tartışmaları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Subaşı, N. (2019). *Alevi modernleşmesi: Sırrı faş eylemek*. İstanbul: Mahya Yayınları.

Şeriati, A. (2016). *Ali şiası safevi şiası*. Ankara: Fecr Yayınları.

Tosun, C. (2009). Almanya'da Alevi din dersleri ve Türkiye'ye muhtemel yansımaları. *Dini Araştırmalar*, 12(33), 99-106.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

URL 1: 2 Ocak 2022 tarihinde <https://www.alevihaberagi.com/31206-aleviler-berlinde-kamu-tuzel-kisiligi-hakkini-kazandi.html> adresinden erişildi.